

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖУРНАЛІСТА ЯК СУБ'ЄКТА ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

THE CONCEPT AND LEGAL STATUS OF A JOURNALIST AS A SUBJECT OF LABOUR LEGAL RELATIONS

Опара Н.Г., аспірантка кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена аналізу законодавчого визначення поняття журналіста, з урахуванням змін, унесених Законом України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX, та характеристик правового статусу журналіста як суб'єкта трудових правовідносин.

З'ясовано, що у чинному законодавстві України поняття журналіста визначене тільки в абзаці десятому частини першої ст. 1 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста». Визначено спільні ознаки і відмінності у визначенні поняття журналіста за попередньою і нинішньою редакціями абзацу десятого частини першої ст. 1 цього Закону.

Встановлено, що за новою редакцією статус журналіста матимуть більш вузьке коло осіб. Ідеться тільки про працівників офіційно зареєстрованих суб'єктів у сфері медіа, які отримали документ із зазначенням найменування та виду медіа, його ідентифікатору в Реєстрі суб'єктів у сфері медіа. Також, як і раніше, статус журналіста мають ті особи, які отримали відповідний документ професійної діяльності та соціальний захист журналіста.

Зазначено, що зміст розділу IV «Організація соціального захисту журналістів та особливості трудових відносин» Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» свідчить про те, що журналіст виконує свої обов'язки на підставі трудових відносин із суб'єктом у сфері медіа. Журналіст має статус найманого працівника, на якого повністю поширюється трудове законодавство України. Закріплені нормами розділу IV Закону особливості трудових відносин журналіста із суб'єктом у сфері медіа є проявом диференціації правового регулювання зазначених відносин. У цьому випадку підставою диференціації є специфічні риси та умови журналістської діяльності, передбачені ст. 12 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста».

Правовий статус журналіста як суб'єкта трудових правовідносин складається з таких елементів; трудова правосуб'єктність; основні професійні (трудові) права та обов'язки; юридичні гарантії професійних (трудових) прав і обов'язків; відповідальність за порушення професійних (трудових) обов'язків.

Ключові слова: журналіст, правовий статус журналіста, трудові правовідносини, суб'єкт трудових правовідносин, законодавство України.

The article is devoted to the analysis of the legislative definition of the concept of a journalist, taking into account the changes introduced by the Law of Ukraine «On Media» dated December 13, 2022 No 2849-IX, and the characteristics of the legal status of a journalist as a subject of labour relations.

It was found that in the current legislation of Ukraine, the concept of a journalist is defined only in the tenth paragraph of the first part of Article 1 of the Law of Ukraine «On State Support of the Media, Guarantees of Professional Activity and Social Protection of Journalist». The common features and differences in the definition of the concept of journalist according to the previous and current editions of the tenth paragraph of the first part of the article 1 of this Law have been determined.

It was established that under the new edition, a narrower circle of persons will have the status of a journalist. We are talking only about employees of officially registered subjects in the field of media, who received a document indicating the name and type of media, its identifier in the Register of subjects in the field of media. Also, as before, those persons who have received the relevant document from the professional or creative union of journalists have the status of a journalist.

It is noted that the content of Chapter IV «Organization of Social Protection of Journalists and Peculiarities of Labour Relations» of the Law of Ukraine «On State Support of the Media, Guarantees of Professional Activity and Social Protection of Journalist» indicates that the journalist performs his duties on the basis of labour relations with subject in the field of media. The journalist has the status of an employee, who is fully covered by the labour legislation of Ukraine. The peculiarities of the labour relations of a journalist with a subject in the field of media, fixed by the norms of Section IV of the Law, are a manifestation of the differentiation of the legal regulation of these relations. In this case, the basis of differentiation is the specific features and conditions of journalistic activity provided in Art. 12 of the Law of Ukraine «On State Support of the Media, Guarantees of Professional Activity and Social Protection of Journalist».

The legal status of a journalist as a subject of labour relations consists of the following elements: labour legal personality; basic professional (labour) rights and obligations; legal guarantees of professional (labour) rights and obligations; responsibility for violation of professional (labour) duties.

Key words: journalist, legal status of a journalist, labour relations, subject of labour relations, legislation of Ukraine.

Постановка проблеми. Дослідження теоретичних і практичних проблем правового регулювання журналістської діяльності передбачає, насамперед, визначення поняття журналіста за чинним законодавством України. До зазначеного поняття звертаються представники різних галузей права України, адже журналісти є суб'єктами правовідносин різної галузевої природи, в тому числі й трудових правовідносин. Поняття журналіста є єдиним для всіх правовідносин, суб'єктом яких він виступає. Зазначене поняття зазнало змін у зв'язку з прийняттям Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX [1] і через це потребує спеціального аналізу.

Чинним законодавством передбачені особливості трудових відносин журналістів, обумовлені специфікою журналістської діяльності. Журналіст як суб'єкт трудових правовідносин має певний правовий статус, який

до цього часу ще не був предметом дослідження у вітчизняній науці трудового права.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти правової регламентації професійної діяльності журналістів досліджуються, зокрема, у працях Н.М. Камінської, О.О. Довганя [2; 3], О.С. Демчука [4], Nordenstreng K., Topuz H. [5] та ін. Актуальним напрямом досліджень у цій сфері є питання дотримання журналістської етики. Так, Г.В. Старікова, К.В. Ярьсько і О.М. Афанасьєва аналізують ситуацію з дотриманням журналістської етики у традиційних (телебаченні, радіо, пресі) та нових (інтернет- або онлайн-виданнях) медіа (засобах масової інформації) України [6]. Ще одним напрямом досліджень у цій сфері є питання протидії перешкоджанням законній діяльності журналіста [7] і відповідальності за кримінальні правопорушення [8; 9; 10] та ін. Водночас теоретичним

та практичним питанням правового регулювання журналістської діяльності, включаючи поняття журналіста та його правовий статус, недостатньо приділено уваги з боку представників науки трудового права.

Метою статті є аналіз законодавчого визначення поняття журналіста та характеристика його правового статусу як суб'єкта трудових правовідносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. До прийняття Закону України «Про медіа» поняття журналіста закріплювалося в низці законодавчих актів. Найбільш широким можна було вважати визначення цього поняття у попередній редакції ст. 1 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», відповідно до якої журналіст – творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для засобу масової інформації, виконує редакційно-посадові службові обов'язки в засобі масової інформації (в штаті або на позаштатних засадах) відповідно до професійних назв посад (роботи) журналіста, які зазначаються в державному класифікаторі професій України.

Аналізуючи зазначене законодавче визначення професії журналіста, можна було виокремити такі аспекти: 1) професія журналіста належить до творчих професій, а сам журналіст – до категорії творчих працівників; 2) сутність професії журналіста полягає у професійному зборі, одержанні, створенні та підготовці інформації для засобів масової інформації; 3) професія журналіста пов'язана з виконанням редакційно-посадових службових обов'язків у засобі масової інформації; 4) виконання зазначених обов'язків може мати місце при зайнятті журналістом штатної посади або на позаштатних засадах у засобі масової інформації. Види останніх та їх визначення були закріплені у ст. 1 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»; 5) професійні назви посад (роботи), які займають (виконують) журналісти, зазначені у державному класифікаторі професій України.

Більш стисле поняття журналіста редакції друкованого засобу масової інформації було закріплене в частині першій ст. 25 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992 № 2782-ХІІ. У цьому визначенні перша і друга ознаки практично співпадали із зазначеними ознаками професії журналіста в ст. 1 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», водночас однією із відмінностей було зазначення про підставу діяльності журналіста – це «трудова чи інші договірні відносини з його редакцією або зайняття такою діяльністю за її уповноваженням».

Близькими за змістом зазначеному поняттю були визначення понять телерадіожурналіста і журналіста інформаційного агентства, закріплені в законах України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року № 3759-ХІІ та «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 року. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» телерадіожурналіст – штатний або позаштатний творчий працівник телерадіоорганізації, який професійно збирає, одержує, створює і готує інформацію для розповсюдження. Згідно зі ст. 21 Закону України «Про інформаційні агентства» журналіст інформаційного агентства – це творчий працівник, який збирає, одержує, створює та готує інформацію для інформаційного агентства і діє від його імені на підставі трудових чи інших договірних відносин з ним або за його уповноваженням.

Зазначені вище три закони, в яких закріплювалися зазначені поняття, підпунктами 1, 2, 3 п. 32 розділу Х «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про медіа» визнано такими, що втратили чинність з 31 березня 2022 року.

Законом України «Про медіа» змінено також назву Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» на «Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста». Серед внесених змін до Закону варто відзначити, що в новій редакції викладено абзац десятий частини першої ст. 1 зазначеного Закону, в якій закріплене визначення поняття журналіста. Таким чином, у законодавстві України поняття журналіста на цей час закріплене тільки в Законі України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста». Водночас зазначене поняття не закріплене в новому Законі України «Про медіа».

Потрібно також враховувати визначення поняття професійної діяльності журналіста, закріплене в примітці ст. 3451 «Погроза або насильство щодо журналіста» Кримінального кодексу України [11]. У примітці зазначається, що під професійною діяльністю журналіста у цій статті та статтях 171, 347-1, 348-1 цього Кодексу слід розуміти систематичну діяльність особи, пов'язану із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет. Статус журналіста або його належність до засобу масової інформації підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим засобом масової інформації, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів. Варто звернути увагу на те, що у розділі Х «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про медіа» відсутні норми про внесення змін до Кримінального кодексу України.

Відповідно до абзацу десятого частини першої ст. 1 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» «журналіст – творчий працівник суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів. Документ, що підтверджує статус журналіста, має містити найменування та вид медіа, його ідентифікатор в Реєстрі суб'єктів у сфері медіа або найменування професійної чи творчої спілки, фото, прізвище, ім'я та по-батькові журналіста, номер документа, дату видачі і строк його дії, підпис особи, яка видала документи».

На підставі аналізу змісту норм цього Закону в попередній і новій редакціях видається можливим визначити такі спільні ознаки та відмінності у визначенні поняття журналіста. Спільною ознакою залишилося тільки те, що журналіста віднесено до категорії творчих працівників, а професію журналіста до творчих професій. У новій редакції порівняно з попередньою редакцією розширено сутність професії журналіста: якщо раніше йшлося про професійний збір, одержання, створення та підготовку інформації для засобів масової інформації, то нині в абзаци десятою частини першої ст. 1 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» йдеться про те, що журналіст професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа.

При збереженні статусу журналіста як творчого працівника водночас відбулася зміна у найменуванні іншої сторони правовідносин: термін «засоби масової інформації» замінено терміном «суб'єкт у сфері медіа», який є більш широким за змістом. Відповідно до частини першої ст. 13 Закону України «Про медіа» для цілей цього Закону суб'єктами у сфері медіа є:

- 1) суб'єкти у сфері аудіовізуальних медіа;
- 2) суб'єкти у сфері друкованих медіа;

- 3) суб'єкти у сфері он-лайн медіа;
- 4) провайдери аудіовізуальних сервісів;
- 5) провайдери платформ спільного доступу до відео;
- 6) постачальники електронних комунікаційних послуг для потреб мовлення з використанням радіочастотного спектра.

Таким чином, цей перелік включає нових суб'єктів, крім традиційних засобів масової інформації, як у попередній нормі.

Новелою і одночасно відмінністю є зміст наступного речення абзацу десятого частини першої ст. 1 Закону про те, що статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів. До цього журналісту для підтвердження свого статусу не обов'язково було мати редакційне посвідчення від конкретного офіційно зареєстрованого засобу масової інформації. За новою редакцією статус журналіста матимуть тільки працівники офіційно зареєстрованих суб'єктів у сфері медіа (у посвідченні має бути зазначено найменування та вид медіа, його ідентифікатор в Реєстрі суб'єктів у сфері медіа) та ті, хто мають посвідчення професійної чи творчої спілки журналістів. Отже, працівники незареєстрованих медіа не можуть набувати статусу журналіста і мати права, передбачені ст. 25 Закону України «Про інформацію» [12], зокрема, право на здійснення письмових, аудіо- та відеозаписів із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом, право на безперешкодне відвідування приміщень суб'єктів владних повноважень та ін. а також права, передбачені новою ст. 111 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста».

У новому визначенні поняття журналіста, на відміну від відповідних норм спеціальних законів, які втратили чинність, не зазначається про підставу професійної діяльності журналіста. Як вже відзначалося, йшлося, зокрема, про те, що журналіст «діє від його імені на підставі трудових чи інших договірних відносин з ним або за його уповноваженням». Не зазначається також про виконання журналістом редакційно-службових обов'язків «в штаті або на позаштатних засадах».

Враховуючи те, що розділ IV Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» називається «Організація соціального захисту журналістів та особливості трудових відносин», слід дійти висновку, що журналіст виконує свої обов'язки на підставі трудових відносин із суб'єктом у сфері медіа. Журналіст має статус найманого працівника, на якого повністю поширюється трудове законодавство України. Закріплення в цьому Законі особливостей трудових відносин є проявом диференціації правового регулювання трудових відносин за участю журналістів. У цьому випадку підставою диференціації є специфічні риси та умови журналістської діяльності, передбачені ст. 12 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста».

Водночас трудовий статус журналіста як найманого працівника за Законом України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» доповнюється окремими елементами статусу державного службовця, про що свідчать положення частини третьої ст. 12 цього Закону, якою передбачено зарахування до стажу державної служби стажу роботи журналіста у державних та комунальних суб'єктах у сфері медіа, і, навпаки, стажу державної служби до стажу роботи журналіста у державному або комунальному суб'єкті у сфері медіа.

Правовий статус журналіста як суб'єкта трудових правовідносин складається з таких елементів: трудова правосуб'єктність; основні професійні (трудова) права та обов'язки; юридичні гарантії професійних (трудова)

прав і обов'язків; відповідальність за порушення професійних (трудова) обов'язків.

Для того, щоб стати суб'єктом трудових правовідносин, журналіст повинен мати трудову правосуб'єктність, яка включає трудову правосдатність і трудову дієдатність. Що стосується віку, з якого виникає трудова правосуб'єктність журналіста, то тут будь-яких відмінностей від загальноприйнятого віку прийняття на роботу, встановленого ст. 188 КЗпП України, чинним законодавством, яке регулює журналістську діяльність, не передбачено. Також потрібно відзначити, що у законодавстві не встановлені випадки обмеження трудової правосуб'єктності журналіста у зв'язку з виконанням ним своїх професійних обов'язків.

Наступним елементом правового статусу журналіста як суб'єкта трудових правовідносин є його основні професійні (трудова) права та обов'язки. Ідеться про права та обов'язки, встановлені не тільки актами трудового законодавства, в тому числі й локальними нормативно-правовими актами, що є загальними для всіх найманих працівників, а й про права та обов'язки, закріплені у спеціальних законодавчих актах, що регулюють журналістську діяльність. Ці права та обов'язки визначені, зокрема, у розділі III «Діяльність журналістів, медіа, їх працівників» Закону України «Про інформацію», ст. 111 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста».

Водночас потрібно звернути увагу на недосконалість законодавчого закріплення професійних прав та обов'язків журналіста. З доповненням розділу IV Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» окремою статтею 111 «Права та обов'язки журналіста» відбулося певне дублювання його прав у нормах зазначеного Закону та Закону України «Про інформацію». Права журналіста закріплені у ст. 25 Закону України «Про інформацію», хоча стаття називається «Гарантії діяльності медіа та журналістів». Фактично ж про гарантії діяльності журналістів ідеться у ст. 24 зазначеного Закону, хоча в назві цієї статті це не відображується.

У частині сьомій ст. 25 Закону України «Про інформацію» зазначається про поширення прав та обов'язків журналіста, працівника суб'єкта у сфері медіа, визначених цим Законом, на зарубіжних журналістів, працівників зарубіжних суб'єктів у сфері медіа, хоча самі обов'язки цією статтею не передбачені.

Третім елементом правового статусу журналістів як суб'єктів трудових правовідносин є юридичні гарантії професійних прав і обов'язків журналіста. Цьому питанню приділена значна увага з боку законодавця. Закріпленню гарантій діяльності журналістів присвячені окремі статті законодавчих актів, які регулюють журналістську діяльність. Зокрема, у ст. 24 Закону України «Про інформацію» йдеться про «заборону цензури та заборону втручання в професійну діяльність журналістів», «заборону контролю за змістом поширюваної інформації», відповідальність за «умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та/або переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику» та ін.

Гарантії професійних (трудова) прав і обов'язків журналіста передбачені також нормами Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста». Так, про гарантії права на охорону праці журналістів ідеться у ст. 13 цього Закону. Гарантії щодо заробітної плати встановлені ст. 14 зазначеного Закону. Гарантії при відрядженні журналістів «у місця надзвичайних подій» установлені ст. 15 Закону та ін.

Чинним законодавством передбачена відповідальність журналіста за порушення професійних (трудова) обов'язків. На журналістів поширюються відповідні норми, закріплені у чинному КЗпП України, правилах вну-

трішнього трудового розпорядку суб'єкта у сфері медіа. Особливості відповідальності журналістів передбачені спеціальними законами, що регулюють їх діяльність. Так, у ст. 17 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» закріплена норма про «відповідальність журналіста за завдану ним моральну (немайнову) шкоду».

Висновки. Аналіз норм Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» зі змінами, внесеними Законом України «Про медіа», дає підстави для висновку про більш вузьке визначення поняття журналіста. За попередньою редакцією абзацу десятого частини першої ст. 1 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» статус журналіста мало більш широке коло осіб.

За новою редакцією абзацу десятого частини першої ст. 1 Закону статус журналіста матимуть тільки працівники офіційно зареєстрованих суб'єктів у сфері медіа. У виданому журналісту документі має бути зазначено найменування та вид медіа, його ідентифікатор в Реєстрі суб'єктів у сфері медіа. Також, як і раніше, статус журналіста мають ті особи, які отримали відповідний документ професійної чи творчої спілки журналістів. У документі, виданому суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів, обов'язково мають міститися відомості, зазначені в абзаці десятому частини першої ст. 1 Закону. Такий документ має містити підпис особи, яка видала документ.

Отже, працівники незареєстрованих медіа не можуть набувати статусу журналіста і мати права, передбачені ст. 25 Закону України «Про інформацію», зокрема, право на здійснення письмових, аудіо- та відеозаписів із засто-

суванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом, право на безперешкодне відвідування приміщень суб'єктів владних повноважень та ін., а також права, передбачені новою ст. 111 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста».

Зміст розділу IV «Організація соціального захисту журналістів та особливості трудових відносин» Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» свідчить про те, що журналіст виконує свої обов'язки на підставі трудових відносин із суб'єктом у сфері медіа. Журналіст має статус найманого працівника, на якого повністю поширюється трудове законодавство України. Закріплені нормами розділу IV Закону особливості трудових відносин журналіста із суб'єктом у сфері медіа є проявом диференціації правового регулювання зазначених відносин. У цьому випадку підставою диференціації є специфічні риси та умови журналістської діяльності, передбачені ст. 12 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста».

Правовий статус журналіста як суб'єкта трудових правовідносин складається з таких елементів: трудова правосуб'єктність; основні професійні (трудова) права та обов'язки; юридичні гарантії професійних (трудова) прав і обов'язків; відповідальність за порушення професійних (трудова) обов'язків.

Аналіз елементів правового статусу журналістів як суб'єктів трудових правовідносин дозволяє дійти висновку про їх особливості, зумовлені передбаченими законом специфічними рисами та умовами журналістської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 3. Ст. 205.
2. Камінська Н. М., Довгань О. О. Свобода, безпека і захист професійної журналістської діяльності. *Проблеми нормотворення, реалізації та тлумачення норм права у світлі загально визнаного принципу верховенства права* : тези доп. та повідомл. учасників IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 3–4 жовт. 2019 р.) / за заг. ред. І. Д. Шутака. Івано-Франківськ, 2019. С. 144–146.
3. Довгань О. Теоретичні засади професійної діяльності журналістів. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 1. Том 17. С. 117–121.
4. Демчук О.С. Правові засади діяльності журналістів в Україні. https://minjust.gov.ua/m/str_37038
5. Nordenstreng K., Topuz H. *Journalist: Status, Rights and Responsibilities*. Prague, 1989. 320 p.
6. Старкова Г.В., Яресько К.В., Афанасьєва О.М. Етичні засади діяльності журналіста традиційних і нових медіа. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71) № 6 Ч. 3. 2021. С. 177–181.
7. Протидія перешкодженню законній професійній діяльності журналістів в Україні : методичні рекомендації. Київ, 2017. 128 с.
8. Павликівський В.І. Особливості кваліфікації перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2015. № 15(2). С. 109-112.
9. Буряк К.М. Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ун-т держ. фіскальної служби України. Дніпро, 2018. 245 с.
10. Бондарчук А.С. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо журналістів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 269 с.
11. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
12. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (в редакції Закону № 2938-VI від 13.01.2011). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 313.